

Europos Komisija, prieš daugiau nei metus pristatydama Europos žaliąjį kursą, bendrijos narėms iškėlė ambicingą tikslą – užtikrinti tvarų, aplinkai ir klimatui palankų ekonominį augimą. Siekiant šio tikslo, bene didžiausia našta artimiausiais metais teks privačiam sektoriui, o ypač – pramonei. Atsinaujinti arba persiorientuoti – tai vieni iš siūlomų sprendimų įmonėms, kurių veikla daro neigiamą poveikį aplinkai. Tačiau pramonei Europos Komisija turi ir konkretesnį tikslą – žiedinės ekonomikos įgyvendinimą. Mažataršėmis technologijomis, tvarių produktų gamyba ir aplinkai palankiais sprendimais paremta pramonė turėtų būti siektinas kiekvienos ES valstybės tikslas.

Žiedinę ekonomiką aktyviai skatina ir kitos tarptautinės organizacijos. Europos investicijų bankas jau kelerius metus finansuoja įvairius žiedinės ekonomikos projektus – nuo naujos perdirbimo infrastruktūros kūrimo iki inovatyvių dalijimosi ir nuomos verslo modelių plėtros. Tokiems projektams 2015-2019 metais organizacija skyrė beveik 2,5 mlrd. eurų siekiančią finansinę paramą. Jungtinės Tautos žiedinę ekonomiką rekomenduoja skatinti pasinaudojant atsigavimo po pandemijos planais, kuriais būtų remiami išteklius tausojantys ir atliekas mažinantys verslo modeliai.

Išteklių svarba

Riboti ištekliai ir augantis atliekų kiekis – tai vienos iš pagrindinių problemų, kurias siekia spręsti žiedinė ekonomika. Augančios žaliavų kainos ir nestabilumai tarptautinėse rinkose įmones verčia ieškoti tvaresnių alternatyvų, pavyzdžiui, diegti efektyviau išteklius naudojančias technologijas ar gamyboje naudoti antrines žaliavas. Sprendimai, atkuriantys atliekų vertę ir paverčiantys jas kokybiškomis medžiagomis, taip pat yra svarbi žiedinės ekonomikos dalis, prisidedanti prie kovos su taršos problema.

Nors Lietuvoje komunalinių atliekų kiekis vienam gyventojui teigiamai atsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio, o jų perdirbimo rodikliai yra vieni geriausių tarp bendrijos narių, tačiau išteklių naudojimo statistika nėra tokia džiuginanti. Didžioji dalis šalyje naudojamų žaliavų yra importuojama arba išgaunama vietoje, o perdirbtos medžiagos yra panaudojamos labai ribotai. Eurostat duomenimis, 2019 metais Lietuvoje tokios medžiagos sudarė tik 4 proc. viso medžiagų sunaudojimo šalies ekonomikoje (ES vidurkis – beveik 12 proc.). Pagal išteklių efektyvumo rodiklius Lietuva taip pat turi kur pasitempti – naujausiais Ekologinių inovacijų indekso duomenimis, šalies medžiagų produktyvumas lenkia tik 5 ES valstybes. Žemas medžiagų produktyvumas iš dalies rodo nepilnai įmonių išnaudotą galimybę kurti didesnę vertę, naudojant tuos pačius išteklius.

Parama verslo poreikiams

Žiedinės ekonomikos skatinimas yra vienas iš patvirtintų šalies prioritetų, bet kaip šį tikslą pasiekti praktiškai? Pramonės perorientavimas yra vienas iš siūlomų atsakymų, tačiau Europos Komisijos teigimu, šiai transformacijai prireiks 25 metų ir atitinkami sprendimai turi būti priimami jau šiandien.

Viena vertus, Lietuvoje egzistuoja pakankamai priemonių įmonėms kurti ir diegti žiedinės ekonomikos principais paremtas inovacijas ir technologijas. Kita vertus, dėl mažos (ar neegzistuojančios) investicinės grąžos persiorientuojant žiedinės ekonomikos link, tokios veiklos nėra populiarios tarp įmonių. Ši problema gali būti siejama ir su nepakankamomis kompetencijomis tiek tarp įmonių, tiek tarp viešojo sektoriaus atstovų – dėl riboto žiedinės ekonomikos suvokimo yra sudėtinga išvelgti ir atrasti jos teikiamą naudą. Todėl siekiant padidinti įmonių išitraukimą investuojant į žiedinės ekonomikos sprendimus, reikalinga sukurti ekspertinės paramos sistemą, kuri padėtų verslui atrasti finansiškai ir ekologiškai tvarius sprendimus. Tokia sistema galėtų apimti technologijų įsisavinimo, plėtros galimybių, tarptautinio ir vietinio bendradarbiavimo konsultacines paslaugas.

Planuojant žiedinę ekonomiką skatinančias viešąsias investicijas, kuriamos paramos priemonės įmonėms turėtų atitikti jų poreikį ir apimti visų gamybos procesų modernizavimą, prioritetą teikiant neigiamo poveikio aplinkai mažinimui. Tarptautinių organizacijų rekomendacijose Lietuvai taip pat galima rasti pasiūlymus skatinti mažas ir vidutines įmones diegti ekologines inovacijas ir į rinką tiekti žiediniais principais paremtus produktus.

Europos valstybių praktika

Siekiant, kad žiedinės ekonomikos principais besiremiančios įmonės ir jų kuriami produktai taptų labiau konkurencingi, o naujos paslaugos ir verslo modeliai įsitvirtintų rinkoje, dalis Europos Sąjungos valstybių yra numačiusios žiedinės ekonomikos strategijas įgyvendinančias finansines priemones. Pavyzdžiui, akivaizdų progresą šioje srityje rodo Suomija, kur įvairi finansinė parama skatina įmones į tarptautinę rinką pristatyti naujus sprendimus, technologijas ar paslaugas. Taip šalis siekia tapti globalia žiedinių inovacijų pradininke.

Didžiausią dalį ES valstybėse esančių žiedinės ekonomikos finansinių priemonių sudaro parama žiedinių išteklių naudojimo principams ir išteklių vertės atgavimo – skatinamas didesnis atliekų perdirbimas ir perdirbtų medžiagų antrinis panaudojimas. Tokias priemones galima aptikti Švedijoje, Estijoje, Lenkijoje, Airijoje, Ispanijoje, Portugalijoje. Finansinių priemonių paramos dydis svyruoja nuo 7 500 iki 2 mln. eurų. Valstybės investuoja į skirtingo

dydžio projektus (demonstraciniai projektai, eksporto plėtra, naujų paslaugų teikimas, sprendimai antrinėms žaliavoms). Dalis priemonių taip pat turi identifikuotus tikslinius sektorius (pavyzdžiui, tekstilės, bioekonomikos, energetikos), kurie atitinka nacionalines žiedinės ekonomikos plėtros strategijas.

Nors didžiausias spaudimas persiorientuoti teks pramonei, tačiau vien tik įmonės negali pasirinkti žiedinės ekonomikos plėtra. Kitų suinteresuotų grupių – viešojo sektoriaus, mokslo įstaigų, nevyriausybinių organizacijų – veikla taip pat labai svarbi. ES šalyse šis suvokimas skatina vis aktyviau kurti žiedinės ekonomikos žinių ir bendradarbiavimo centrus. Pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje ir Belgijoje veikiantys centrai organizuoja verslo mokymus žiedinio projektavimo temomis, kaupia ir viešina gerąsias žiedinės ekonomikos praktikas, padeda įmonėms rasti tinkamiausią finansavimą, dalyvauja su žiedinės ekonomikos plėtra susijusių strategijų, įstatymų, ir kitų reguliavimo priemonių formavimo procesuose.

Pokyčiai - jau artimiausiu metu

Lietuva kartu su Latvija ir Estija vis dar neturi strateginių žiedinės ekonomikos plėtros procesui skirtų dokumentų, tačiau jų formavimas yra prasidėjęs ir rezultatus tikimasi pristatyti dar šiais metais. Perorientuojant šalies įmones žiedinės ekonomikos link svarbu suprasti, kad tai daug iššūkių keliantis procesas, kurio eigoje dažnai teks pasirinkti nepopuliarius ar mažiau apsimokančius sprendimus. Žiedinės ekonomikos idėja yra paremta nuo išteklių naudojimo atsietu ekonominiu augimu, tačiau šį tikslą praktikoje įgyvendinantys sprendimai dar tik kuriami. Dėl šios priežasties, dalis Europos Sąjungos šalių, siekiančių bendrijos iškeltų tikslų, vis aktyviau skatina verslą ieškoti galimybių užtikrinti tvarų ekonominį augimą. Lietuva kol kas atsilieka šioje srityje, tačiau tinkamai nukreipti naujo periodo ES struktūriniai fondai gali atverti kelių reikalingiems pokyčiams.

Karolina Kužmarskytė yra Lietuvos inovacijų centro Žiedinės ekonomikos ekspertė.

